

การศึกษาการจัดการโซ่อุปทานของผู้ประกอบการ หอยสองฝา: กรณีศึกษา อ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ชมพูนุท ต้วงจันทร์

ดร., อาจารย์

คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี

chompunoot.d@psu.ac.th

สุทธิจิตต์ เจริญทอง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์

คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี

suthijit.c@psu.ac.th

รับบทความ: 27 สิงหาคม 2561

แก้ไขบทความ: 18 สิงหาคม 2563

ตอบรับบทความ: 21 สิงหาคม 2563

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ได้ประยุกต์ใช้แนวทางตามแบบจำลอง
อ้างอิงการดำเนินงานโซ่อุปทาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา
ความเชื่อมโยงของผู้ประกอบการในโซ่อุปทานของกลุ่มหอย
สองฝ้อ่าวบ้านดอน ซึ่งใช้การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์
เชิงลึกกับผู้ประกอบการ (ผู้รวบรวม) แล้วนำข้อมูลที่ได้จาก
การสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ผลการวิจัย พบว่า โครงสร้างระบบ
โซ่อุปทานของหอยแครงและหอยแมลงภู่ประกอบด้วย 6

ส่วนหลัก ได้แก่ ผู้จัดการพันธุ์ เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยง พ่อค้าคนกลาง พ่อค้าส่ง พ่อค้าปลีก และผู้บริโภค ส่วนหอยนางรมจะมี 5 ส่วนหลัก โดยขาดในส่วนของผู้จัดการพันธุ์ แต่ละส่วนจะมีความสัมพันธ์เชื่อมกันตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ สำหรับปัญหาหลักจะเป็นเรื่องของผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค ดังนั้นควรปรับปรุงกระบวนการจัดการในเรื่องการวางแผนการผลิตและโซ่อุปทานที่ยังขาดกลยุทธ์ในการดำเนินงานผ่านการสร้างความร่วมมือหรือเป็นพันธมิตรทางธุรกิจ นอกจากนี้ภาครัฐควรเข้ามาสนับสนุนในเรื่องการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้กลับมาอุดมสมบูรณ์เพื่อเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำต่อไป

คำสำคัญ: ผู้ประกอบการ, โซ่อุปทาน, หอยสองฝา, อ่าวบ้านดอน

A Study of Supply Chain Management of Bivalve Entrepreneurs: At Bandon Bay, Surat Thani

Chompunoot Duangjan

Ph.D., Lecturer

Faculty of Liberal Arts and Management Sciences,
Prince of Songkla University, Surat Thani Campus
chompunoot.d@psu.ac.th

Suthijit Choengthong

Assistant Professor, Ph.D., Lecturer

Faculty of Liberal Arts and Management Sciences,
Prince of Songkla University, Surat Thani Campus
suthijit.c@psu.ac.th

Received: August 27, 2018

Revised: August 18, 2020

Accepted: August 21, 2020

Abstract

This research has applied the Supply Chain Operations Reference Model (SCOR Model). The purpose of this research was to investigate the linkages of bivalve supply chain in the Bandon Bay, Surat Thani. The in-depth interview was used to collect the data from bivalve's entrepreneurs. The results showed that the supply chain structure of cockles and mussel is composed of six main

components: Suppliers, Farmers, Middlemen, Traders, Retailers, and Consumers. For Oysters, they contain 5 main components, lacking in the suppliers. Each component is associated from upstream to downstream, starting from suppliers to consumers. The main problem is the inadequacy of consumer demand. Therefore, it should improve the management in terms of production planning. In addition, the supply chain is still lacking in operational strategy through cooperation or partnerships. The government should support the restoration of natural resources to be a source of aquaculture.

Keywords: Entrepreneurs, Supply chain, Bivalve, Bandon bay

บทนำ

พื้นที่การทำประมงที่สำคัญในประเทศไทยส่วนใหญ่จะอยู่ในแถบภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย และอ่าวบ้านดอนถือเป็นอ่าวที่ใหญ่ที่สุดในภาคใต้ มีพื้นที่ราบชายฝั่งโอบล้อมอ่าวรวม 6 อำเภอ คือ ไซยา ท่าฉาง พุนพิน กาญจนดิษฐ์ และดอนสัก โดยอ่าวบ้านดอนเป็นพื้นที่ชายฝั่งที่มีความสำคัญและความอุดมสมบูรณ์สูง เนื่องจากอ่าวบ้านดอนมีระบบนิเวศหลากหลาย เช่น ป่าชายเลน ปะการัง และแหล่งประมงที่สำคัญ เป็นต้น สำหรับการใช้ประโยชน์ พื้นที่อ่าวบ้านดอนมีความหลากหลายทั้งในด้านการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ประมง และการท่องเที่ยว เพราะมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้มีเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงและผู้ประกอบการสัตว์น้ำจำนวนมาก โดยเฉพาะเป็นแหล่งผลิตหอยนางรม และแหล่งผลิตหอยแครงที่สำคัญของประเทศ (นงนุช อังยุริกุล, สุทธิจิตต์ เชิงทอง, และสายทิพย์ โสรรัตน์, 2556) แต่ในปัจจุบันประสบปัญหาสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ปัญหาธรรมชาติ ทั้งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่งทะเล ปริมาณตะกอนตกทับถม การตัดถาง และลดลงของพื้นที่ป่าชายเลน ส่งผลกระทบต่อถิ่นที่อยู่ของสัตว์น้ำ และเกิดปัญหาต่อเนื่องตามมาสู่คุณภาพชีวิตของผู้ประกอบอาชีพประมงในอ่าวบ้านดอน (ปิตวิงษ์ ตันติโชค, 2550) ทำให้พื้นที่และกำลังการผลิตของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงลดลง ไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค จึงเกิดปัญหาในการรวบรวมผลผลิตได้ไม่เพียงพอตามความต้องการของลูกค้าส่งผลให้ผู้ประกอบการต้องเผชิญกับปัญหาด้านต้นทุน ด้านการตลาด และโลจิสติกส์ที่สูงขึ้น (ชมพูนุท ดั่งจันทร์ และคณะ, 2552) ดังนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาและเข้าใจถึงห่วงโซ่อุปทานของสัตว์น้ำอ่าวบ้านดอน โดยเฉพาะกลุ่มหอยสองฝา (หอยแครง หอยแมลงภู่ และหอยนางรม) ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของพื้นที่อ่าวบ้านดอน อันจะนำไปสู่แนวทางแก้ปัญหาเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนอ่าวบ้านดอน

จากเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาระบบโซ่อุปทานของกลุ่มหอยสองฝา (หอยแครง หอยแมลงภู่ และหอยนางรม) และ 2) เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการดำเนินงานโซ่อุปทานผู้ประกอบการของกลุ่มหอยสองฝา (หอยแครง หอยแมลงภู่ และหอยนางรม) ในอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยใช้แนวทางตามวิธีแบบจำลองอ้างอิงการดำเนินงานโซ่อุปทาน

(Supply Chain Operation Reference Model: SCOR model) ทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านการวางแผน (Plan) การจัดซื้อจัดหาวัตถุดิบ (Source) การผลิต (Make) การจัดส่ง (Deliver) และการส่งคืนสินค้า (Return) เพื่อใช้ผลการศึกษาเป็นข้อมูล และแนวทางให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนำไปปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารจัดการ การให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับแบบจำลองอ้างอิงการดำเนินงานโซ่อุปทาน (Supply Chain Operations Reference Model : SCOR Model) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่จะช่วยในการพัฒนาโซ่อุปทาน มีองค์ประกอบคือ การกำหนดกระบวนการให้เป็นมาตรฐาน และมีคำอธิบายกระบวนการ เพื่อที่จะช่วยให้ผู้ใช้มีความเข้าใจที่ตรงกัน มีโครงสร้างแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการ (The Supply-Chain Council, 2008) มีการกำหนดตัวชี้วัดหรือดัชนีวัดประสิทธิภาพ สำหรับการวัดประสิทธิภาพแต่ละกระบวนการโดย SCOR Model จะประกอบไปด้วยกระบวนการสำคัญ 5 กระบวนการ (ศิริรัตน์ ตรงวัฒนาวุฒิ, ปิยวรรณ สิริประเสริฐศิลป์ และ ชัยวัฒน์ ไบไม้, 2561) ได้แก่

1. **การวางแผน (Plan)** เป็นกระบวนการที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับวางแผนด้านอุปสงค์และอุปทาน (Demand and Supply) ซึ่งจะมีสิ่งที่จะต้องจัดการ ได้แก่ การประเมินความสามารถของแหล่งวัตถุดิบ การรวบรวมและจัดลำดับความสำคัญในข้อกำหนดความต้องการ การวางแผนด้านสินค้าคงคลัง ความต้องการในการกระจายสินค้า การผลิตวัตถุดิบ การกำหนดกำลังการผลิตโดยรวมของผลิตภัณฑ์ ฯลฯ ซึ่งจะถือเป็นการกำหนดภาพรวมในส่วนต่าง ๆ ของโซ่อุปทานก่อนที่จะนำไปปฏิบัติในขั้นตอนต่อไป

2. **การจัดหาแหล่งวัตถุดิบ (Source)** ในการบริหารวัตถุดิบของสินค้าแต่ละชนิดจะแตกต่างกันตามแต่ละประเภทของสินค้า แต่สินค้าเกษตร การจัดหาแหล่งวัตถุดิบจะเริ่มตั้งแต่กระบวนการหาต้นกล้า การหาปุ๋ย อาหารเสริมของพืช และการจัดหางานผู้ผลิต นอกจากนี้ การจัดการกฎข้อบังคับทางธุรกิจ การประเมินสมรรถนะของผู้จัดส่งวัตถุดิบ และการเก็บรักษาข้อมูล การจัดการสินค้าคงคลัง

ความต้องการของการนำเข้า/ ส่งออกและข้อตกลงของผู้จัดส่งวัตถุดิบ

3. การผลิต (Make) ประกอบด้วยการผลิตเพื่อจัดเก็บ ผลิตตามสั่งและผลิตตามการออกแบบทางวิศวกรรม ได้แก่ การจัดการภารกิจการผลิต การออกแบบ ผลิตและทดสอบบรรจุผลิตภัณฑ์ผลสุดท้ายทางวิศวกรรมสำหรับผลิตภัณฑ์ตามคำสั่งซื้อ การจัดการเกี่ยวกับกฎระเบียบของโรงงาน สมรรถนะในการผลิต

4. การจัดส่ง (Deliver) เป็นสิ่งที่ทุกองค์กรต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากจะเป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ผู้บริโภคหรือลูกค้าคนสุดท้ายได้รับสินค้าหรือบริการตรงตามความต้องการ ซึ่งการจัดส่งสินค้ายังรวมไปถึงการติดตั้ง ได้แก่ กระบวนการจัดการกับคำขอจากลูกค้า เส้นทางการจัดส่ง การจัดการคลังสินค้า ตั้งแต่การรับและจ่ายสินค้า การรับหรือรับรองสินค้า ณ สถานที่ของลูกค้า การออกไปกำกับภาษีให้ลูกค้า การจัดการและกฎของการส่งมอบ

5. การส่งคืน (Return) ประกอบด้วย การส่งคืนของวัตถุดิบ (กลับไปยังผู้จัดส่ง) และการรับผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปคืน (มาจากลูกค้า) รวมถึงผลิตภัณฑ์ที่มีตำหนิ ผลิตภัณฑ์ที่เป็นวัสดุสิ้นเปลือง

ดังนั้นการศึกษารูปแบบการทำงานของโซ่อุปทานมีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอการสร้างระบบและการวัดประสิทธิภาพในการทำงานของทุกส่วนให้มีความเชื่อมโยงกัน (Berrah & Cliville, 2007) ตัวอย่างการศึกษา เช่น ธนกร ราชพิลา และสิทธา เจนศิริศักดิ์ (2556) ได้ศึกษาเกี่ยวกับตัวชี้วัดประสิทธิภาพสายโซ่อุปทานการผลิตขั้นต้น: ข้าวโพดหวาน ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรในระบบการจัดซื้อจัดหาโดยผู้รวบรวมวัตถุดิบมีประสิทธิภาพด้านต้นทุนและผลตอบแทน การส่งมอบ และความยืดหยุ่นที่ดีกว่า ส่วนเกษตรกรในระบบการส่งเสริมการเกษตรโดยเจ้าหน้าที่ของโรงงานแปรรูปมีประสิทธิภาพดีกว่าในด้านคุณภาพ ความเสี่ยง และการทวนสอบ ในขณะที่วัดผลการศึกษาเรื่องการจัดการโซ่อุปทานของผลิตภัณฑ์อาหารทะเลปลอดภัย: กรณีศึกษาร้านคนจับปลา ประจวบคีรีขันธ์ของสุทธิพร บุญมาก และคณะ (2563) แสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงโซ่อุปทานของวิสาหกิจเพื่อสังคม 3 ส่วน ได้แก่ 1) โซ่อุปทานต้นน้ำ คือ ชาวประมงพื้นบ้านในฐานะผู้ขาย ปัจจัยการผลิต 2) โซ่อุปทานกลางน้ำ คือ

ร้านคนจับปลาประจวบคีรีขันธ์ในฐานะผู้รับซื้อปัจจัยการผลิตเพื่อแปรรูปสินค้า และ 3) โซ่อุปทานปลาแห้ง คือ ร้านคนจับปลากลางกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นผู้จัดจำหน่ายสินค้าให้แก่ผู้บริโภค ร้านคนจับปลาเป็นกิจการขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาดำเนินวิสาหกิจเพื่อสังคมให้แก่ชาวประมงพื้นบ้านที่ขับเคลื่อนการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล เพื่อจำหน่ายสินค้าให้แก่ผู้บริโภคที่ต้องการอาหารทะเลปลอดภัย อีกทั้ง สุทธิวรรณ สังวร และจิรรัตน์ ธีระวราพฤษ (2555) ได้ทำการศึกษาโซ่อุปทานและวิเคราะห์ถึงต้นทุนโซ่อุปทาน และประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในโซ่อุปทานของปลาสามฝัก : กรณีศึกษา OTOP อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี พบว่าโซ่อุปทานของปลาสามฝัก ประกอบด้วย ผู้เลี้ยงปลา ผู้ค้าส่ง ผู้ผลิตปลาสามฝัก ผู้ค้าปลีก และลูกค้า ซึ่งจากผลการวิเคราะห์มูลค่าเพิ่มจะเห็นได้ว่า มูลค่าเพิ่มที่ผู้เลี้ยงปลามีค่าต่ำที่สุดและต่ำกว่ามูลค่าเพิ่มที่เกิดขึ้นในส่วนอื่น ๆ มาก ดังนั้นจึงได้นำเสนอแนวทางเพิ่มมูลค่าเพิ่มที่ผู้เลี้ยงปลาและแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้โซ่อุปทาน โดยการสร้างความร่วมมือกันในลักษณะ Cluster เช่น กลุ่มผู้เลี้ยงปลา และกลุ่มผู้ผลิตปลาสามฝัก เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงและช่วยเหลือกันภายในกลุ่ม นอกจากนี้ ชนม์ณัฐชา กังวานศุภพันธ์ (2561) ได้วิเคราะห์และประเมินองค์ประกอบการจัดการโซ่อุปทานของผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มจิ้งหรีดกรณีศึกษาจังหวัดสุรินทร์ โดยใช้แนวคิดตัวแบบอ้างอิงการดำเนินงานโซ่อุปทาน (SCOR model) พบว่า ผู้ประกอบการทุกประเภทมีการจัดการกิจกรรมหลักตามองค์ประกอบใน SCOR model และเมื่อประเมินแต่ละองค์ประกอบพบว่า ผู้ประกอบการฟาร์มขายปลีกต้องปรับปรุงความน่าเชื่อถือ ความยืดหยุ่น และต้นทุนในเรื่องการวางแผนการผลิต การจัดหาวัตถุดิบ การผลิต และการส่งมอบ ส่วนผู้ประกอบการฟาร์มขายส่งควรปรับปรุงในเรื่องต้นทุนการจัดหาวัตถุดิบ การผลิต การจัดส่ง และการส่งมอบผลผลิต

ระเบียบวิธีวิจัย

1. วิธีการวิจัย

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการศึกษากลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ประกอบการ (ผู้รวบรวม) กลุ่มหอยสองฝา

(หอยแครง หอยแมลงภู่ และหอยนางรม) ในอำเภอบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยมีระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

2. วิธีการเก็บข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลของผู้ประกอบการหอยสองฝาด้วย SCOR Model กรณีศึกษา อำเภอบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานีนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดจากแหล่งข้อมูล 2 ประเภท คือ

2.1 **ข้อมูลปฐมภูมิ** เป็นการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการกลุ่มหอยสองฝา ได้แก่ หอยแครง หอยแมลงภู่ และหอยนางรม โดยสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ประกอบการที่ได้รวบรวมผลผลิตจากเกษตรกรไปยังตลาดผ่านการสู่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงจากความเต็มใจที่จะให้ข้อมูล ประกอบด้วย แพสตัวน้ำ 13 ราย ผู้ค้าส่งในท้องถิ่น 11 ราย และพ่อค้าปลีก 22 ราย ตามแนวทางของ SCOR Model จะประกอบไปด้วย 5 กระบวนการจัดการหลัก คือ ด้านการวางแผน (Plan) การจัดซื้อจัดหาวัตถุดิบ (Source) การผลิต (Make) การจัดส่ง (Deliver) และการส่งคืนสินค้า (Return) เพื่อแสดงให้เห็นกิจกรรมทางธุรกิจทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการตอบสนองความพึงพอใจของลูกค้า (สุพจน์ เหล่างาม, 2554)

2.2 **ข้อมูลทุติยภูมิ** เป็นการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ข้อมูลจากสำนักงานประมงจังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักงานเกษตรจังหวัดบพทความ วารสาร วิทยานิพนธ์ และรายงานการวิจัย เป็นต้น

3. ระยะเวลาและปีที่ทำการวิจัย

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนกรกฎาคม 2556 ถึง มิถุนายน 2557

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ดังวัตถุประสงค์ต่อไปนี้

- 1) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ 1 ใช้การวิเคราะห์ศึกษาความเชื่อมโยงในโซ่อุปทานของกลุ่มผู้ประกอบการหอยสองฝา
- 2) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ 2 ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนาด้วยเครื่องมือ SCOR Model เพื่อวิเคราะห์ประสิทธิภาพการดำเนินงานโซ่อุปทานของ

ผู้ประกอบการให้ทราบถึงปัญหาที่จะนำไปสู่การแก้ไขและปรับปรุง

การวิเคราะห์และผลที่ได้

1. โซ่อุปทานของกลุ่มผู้ประกอบการหอยสองฝา อ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

จากการศึกษาพบว่า การจัดการโซ่อุปทานของหอยทั้ง 3 ชนิด สามารถแบ่งออกเป็นห่วงโซ่ที่สำคัญ 3 ส่วน คือ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ดังแสดงในภาพที่ 1

1.1 ส่วนต้นน้ำ

1.1.1 ผู้จัดหาพันธุ์หอย

หอยแครง ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ 1. จากภายในประเทศ พบว่า ส่วนใหญ่พันธุ์หอยแครงของประเทศไทยมาจากกลุ่มเกษตรกรผู้ทำประมงหรือกลุ่มฟาร์มขนาดเล็กที่เพาะพันธุ์หอยแครง และ 2. จากภายนอกประเทศ พบว่ามีการจัดหาพันธุ์หอยแครงที่รับมาจากประเทศมาเลเซีย เนื่องจากประเทศมาเลเซียมีความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลนส่งผลให้หอยแครงมีการขยายพันธุ์อย่างรวดเร็วและมีปริมาณมาก ในขณะที่ประเทศไทยมีการขยายพันธุ์ของหอยแครงได้ช้าและมีปริมาณที่น้อย แต่ความต้องการหอยแครงของประเทศไทยมีจำนวนมากกว่ามาเลเซีย ดังนั้นจึงมีนำเข้าพันธุ์หอยแครง โดยร้อยละ 80 ของพันธุ์หอยแครงในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมาจากประเทศมาเลเซีย

หอยนางรม พบว่า การจัดหาลูกพันธุ์หอยนางรมนั้น ส่วนใหญ่หอยนางรมจะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยเกษตรกรจะใช้วิธีการวางปูนซีเมนต์ไว้ในพื้นที่ที่จะทำการเพาะเลี้ยงเพื่อให้หอยนางรมเกาะที่ปูนซีเมนต์ ดังนั้นหอยนางรมจึงไม่ต้องมีผู้จัดหาพันธุ์หอย แต่เกิดจากพันธุ์หอยที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

หอยแมลงภู่ พบว่า ส่วนใหญ่การจัดหาพันธุ์หอยแมลงภู่มาจากในประเทศทั้งหมด ซึ่งจะมีการรับซื้อพันธุ์หอยมาจากภาคกลางของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดชลบุรี เพชรบุรี และชุมพร ในการคัดเลือกพันธุ์หอยแมลงภู่จะไม่ค่อยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกแต่จะพิจารณาจากหอยที่มีความหนาแน่นในระหว่างการขนส่งเป็นหลัก

1.1.2 เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงหอยแครง

หอยแครง สามารถแบ่งการเพาะเลี้ยงออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่ม 1 เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงรายใหญ่ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีการผลิตหอยแครงและส่งไปยังตลาดมหาชัย โดยผู้เพาะเลี้ยงหอยแครงจะเริ่มต้นเก็บหอยแครงในเวลา 2.00 ถึง 6.00 น. มีเวลาเฉลี่ยในการเก็บหอยแครงจากฟาร์มหอยแครงเป็นเวลา 4 ชั่วโมง ต่อมาจะทำการคัดแยกขนาดหอยแครงและทำการบรรจุใส่กระสอบ กระสอบละ 60 กิโลกรัม ไปใส่ในรถบรรทุกเพื่อทำการขนส่งหอยแครงไปยังตลาดมหาชัย ใช้ระยะเวลาในการขนส่งประมาณ 8 ชั่วโมง หลังจากนั้นตลาดมหาชัยจะส่งต่อไปยังตลาดปากน้ำสมุทรปราการ ซึ่งตลาดปากน้ำจะทำหน้าที่กระจายหอยแครงไปยังภาคอีสานร้อยละ 80 ภาคใต้และภาคกลาง ร้อยละ 20 ของปริมาณหอยแครงทั้งหมด

กลุ่ม 2 เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงรายย่อย มีการผลิตหอยแครงได้ในปริมาณไม่มาก หอยแครงส่วนใหญ่จะส่งไปยังตลาดสดเทศบาลจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีพ่อค้าคนกลางทำหน้าที่กระจายสินค้าไปยังผู้บริโภค ทั้งผู้บริโภคทั่วไปและร้านอาหารต่าง ๆ ภายในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

หอยนางรม เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงจะนำปูนซีเมนต์วางไว้ในพื้นที่ที่ต้องการเพาะเลี้ยงเพื่อให้หอยนางรมมาเกาะที่แท่งปูนซีเมนต์หลังจากนั้นเมื่อหอยนางรมเติบโตเต็มที่ เกษตรกรจะเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยนำมาคัดขนาดตามความต้องการตลาดได้ 3 ขนาด คือ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ หอยนางรมนั้นจะบรรจุกระสอบเป็นตัว กระสอบหนึ่งกระสอบจะแล้วแต่ขนาดว่าจะบรรจุได้กี่ตัว ซึ่งจะต่างกับหอยแครงและหอยแมลงภู่ที่ต้องบรรจุกระสอบเป็นกิโลกรัม แล้วจึงจัดส่งไปยังตลาดมหาชัย แล้วกระจายไปยังร้านอาหารต่าง ๆ ทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่

หอยแมลงภู่ พบว่าปัจจุบันเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีปริมาณน้อย โดยเกษตรกรที่เพาะเลี้ยงจะมีการเลี้ยงหอยแมลงภู่แบบใส่ไว้ในถุงตาข่ายแล้วนำไปแขวนไว้ในพื้นที่ที่ต้องการเพาะเลี้ยง เมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวเกษตรกรต้องพิจารณาเวลาน้ำขึ้น น้ำลงที่เหมาะสม แล้วนำมาทำการคัดแยกขนาดเป็นขนาดเล็กและขนาดใหญ่ แล้วจะทำการบรรจุกระสอบ กระสอบละ 35 กิโลกรัมและ 60 กิโลกรัม และจะทำการจัดส่งไปยังตลาดมหาชัย แล้วส่ง

ต่อไปยังภาคกลางของประเทศ

1.2 ส่วนกลางน้ำ

1.2.1 ผู้รวบรวมสัตว์น้ำ/ แพรับซื้อสัตว์น้ำ

จากการสัมภาษณ์ พบว่า เกษตรกรที่เพาะเลี้ยงหอยนางรม หอยแครง และหอยแมลงภู่นั้น จะเป็นผู้ส่งผลิตโดยตรงไปยังผู้รวบรวม และส่วนใหญ่แล้ว ผู้เพาะเลี้ยงรายใหญ่มักมีบทบาทเป็นพ่อค้าคนกลางหรือผู้รวบรวมอีกด้วย

1.3 ส่วนปลายน้ำ

1.3.1 พ่อค้าส่ง

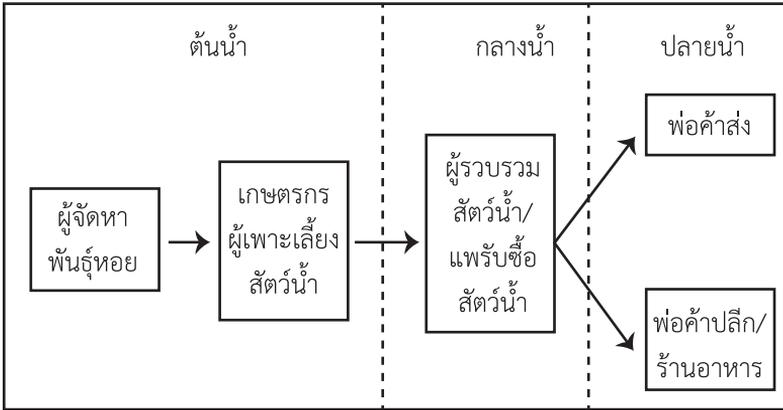
พ่อค้าส่งในตลาดหอยทั้ง 3 ชนิดนี้ จะเป็นในลักษณะของการมารับหอยเพื่อนำไปจำหน่ายให้กับพ่อค้าปลีกในพื้นที่ต่าง ๆ ที่พ่อค้าส่งมีเครือข่าย โดยตลาดหอยแครงส่วนใหญ่ คือ ภาคอีสาน ส่วนหอยนางรม พ่อค้าส่งจะเป็นลักษณะของการรับซื้อสินค้าจากจุดรับซื้อและนำไปส่งให้กับผู้ค้าปลีกตามสถานที่ต่าง ๆ และร้านอาหารทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่ ส่วนหอยแมลงภู่นั้น พ่อค้าส่งจะอยู่ในตลาดมหาชัยแล้วนำไปกระจายต่อในภาคกลาง และบางส่วนกระจายในภาคใต้แต่มีในปริมาณน้อย

1.3.2 พ่อค้าปลีก

พ่อค้าปลีกเมื่อรับหอยมาจากพ่อค้าส่งแล้วก็จะนำหอยที่ได้ไปส่งถึงมือของผู้บริโภค ซึ่งพ่อค้าปลีกของหอยทั้ง 3 ชนิดนี้อาจจะเป็นเกษตรกรเองหรือเป็นทั้งผู้ค้าปลีกและค้าส่งได้ โดยพ่อค้าปลีกหอยนางรมจะมีการขายหอยนางรมทั้งปลีกและส่ง ซึ่งผู้ค้าปลีกจะขายหอยนางรมตามสถานที่ท่องเที่ยว ส่วนหอยแครงนั้นจะเป็นในลักษณะของตลาดทั่วไปหรือตลาดซื้อขายของสด และหอยแมลงภู่นั้นจะมีลักษณะคล้ายกับหอยแครง แต่จะขายให้กับพื้นที่ใกล้เคียงกับแหล่งผลิตมากกว่าหอยแครง เนื่องจากหอยแมลงภู่นั้นมีอายุเฉลี่ยสั้นกว่าหอยแครง จึงไม่สามารถจัดส่งไปไกลกว่าหอยแครงได้

1.3.3 ผู้บริโภค

สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ๆ ได้แก่ กลุ่มผู้บริโภคทั่วไป และร้านอาหาร จะคำนึงถึงคุณภาพและราคาเป็นหลัก โดยพบว่า ราคาจะขึ้นอยู่กับปัจจัยปริมาณความต้องการบริโภคของลูกค้า เช่น เทศกาลปีใหม่ความต้องการบริโภคจะอยู่ในปริมาณสูงโดยเฉพาะหอยแครง



ภาพที่ 1 โครงสร้างโซ่อุปทานของกลุ่มหอยสองฝา อ่าวบ้านดอน

2. การวิเคราะห์การจัดการโซ่อุปทาน

จากการศึกษา พบว่าการเพาะเลี้ยงหอยแครง หอยนางรม และหอยแมลงภู่ของประเทศไทยยังขาดการนำระบบการจัดการโซ่อุปทานเข้ามาประยุกต์ใช้ ทั้งในมุมมองของแนวความคิดและเทคโนโลยี เริ่มตั้งแต่แนวคิดการร่วมมือกัน (Collaboration) ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของโซ่อุปทานเดียวกันในลักษณะการสร้างเครือข่ายโซ่อุปทาน (Supply Chain Network) หรือการร่วมมือกันในลักษณะของครัสเตอร์หรือพันธมิตรทางธุรกิจยังไม่เกิดขึ้น เพราะมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับจุดใดจุดหนึ่งเพียงอย่างเดียวไม่ได้มองภาพรวมทั้งระบบ ทำให้การวางแผนการผลิตหรือการกำหนดปริมาณการเพาะเลี้ยงหอยที่ไม่แน่นอน ส่งผลให้ราคามีความผันผวนไม่แน่นอน ทั้งที่ความต้องการการบริโภคหอยต่าง ๆ มีสูงกว่าปริมาณหอยที่มีในท้องตลาด นอกจากนี้ประเทศไทยประสบปัญหาเรื่องพื้นที่ชายฝั่งที่มีปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม และป่าโกงกางไม่สมบูรณ์เนื่องจากถูกทำลายเมื่อปี พ.ศ. 2554 อ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นแหล่งเพาะเลี้ยงหอยที่สำคัญของประเทศได้รับภัยพิบัติจากธรรมชาติอย่างหนัก ทำให้ไม่สามารถเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำและแหล่งอาหารของหอยได้ โดยเฉพาะหอยนางรมเป็นหอยที่จัดหาพันธุ์ตามธรรมชาติ ดังนั้นหากสภาพแวดล้อมทางทะเลไม่สมบูรณ์การเพาะเลี้ยงหอยนางรมจะทำได้

ยาก ส่วนหอยแมลงภู่งูักหาพันธุ์ได้ยากในจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำเป็นต้องมีการจัดหาจากแหล่งอื่น สำหรับหอยแครงก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน ทำให้ต้องมีการนำเข้าพันธุ์หอยแครงมาจากประเทศมาเลเซียเป็นจำนวนมาก

ผลการศึกษานี้ เพื่อนำไปสู่แนวทางการแก้ปัญหาโซ่อุปทาน โดยใช้การวิเคราะห์การดำเนินงานของผู้รวบรวมในโซ่อุปทานของหอยสองฝา อ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตามแนวทางของ SCOR Model เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ในการเชื่อมโยงและปัญหาของผู้ประกอบการในโซ่อุปทานของหอยสองฝา ดังนี้

2.1 การวางแผน (Plan)

ในการวางแผนของผู้รวมนั้นจะต้องทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการและปริมาณที่สามารถจัดส่งได้ โดยในการกำหนดปริมาณการซื้อหอยแครง หอยนางรม และหอยแมลงภู่งูในแต่ละครั้ง ผู้รวบรวมจะได้รับคำสั่งซื้อโดยตรงประมาณ 1-2 วันก่อนการซื้อ ลักษณะการวางแผนคือ การรับคำสั่งซื้อ (Make to Order) แล้วจัดหาวัตถุดิบตามคำสั่งซื้อเนื่องจากลักษณะของวัตถุดิบเป็นของสด ทำให้ไม่สามารถวางแผนในระยะยาวได้ นอกจากนี้ลักษณะของวัตถุดิบสามารถเก็บรักษาในพื้นที่เพาะเลี้ยงได้ ทำให้เกษตรกรตัดสินใจเก็บเกี่ยวผลผลิตเมื่อมีคำสั่งซื้อวัตถุดิบ สำหรับการติดต่อในแต่ละครั้งจะผ่านช่องทางโทรศัพท์มือถือส่วนใหญ่แล้ว คู่ค้าจะเป็นขาประจำที่มีการซื้อขายมานาน ทำให้มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน หลังจากได้รับคำสั่งซื้อแล้ว ผู้รวบรวมจะทำการรวบรวมผลผลิต ซึ่งการวางแผนแบบนี้จะทำในช่วงปกติ แต่หากเป็นช่วงเทศกาลจะเป็นช่วงที่มีปริมาณความต้องการสูงและไม่แน่นอน ส่งผลให้ผู้รวบรวมจะรับซื้อวัตถุดิบจากเกษตรกรโดยไม่มีการวางแผนในการจัดซื้อ

2.2 การจัดหาวัตถุดิบ (Source)

ผู้รวบรวมจะรับซื้อวัตถุดิบจากเกษตรกรในพื้นที่ ซึ่งเกษตรกรจะเป็นผู้ขนส่งวัตถุดิบด้วยตนเอง โดยการใส่รถบรรทุกสี่ล้อหรือเรือในการขนส่ง หลังจากนั้นผู้รวบรวมจะมีการตรวจสอบคุณภาพของหอยแต่ละชนิดว่าตรงตามมาตรฐานที่มีการตกลงกันไว้หรือไม่ โดยส่วนใหญ่จะใช้สายตาในการประเมินคุณภาพ สำหรับเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาประกอบด้วยความสด ขนาดของสัตว์น้ำ และปริมาณที่รับซื้อ หากคุณภาพตรงตามมาตรฐานที่ตกลงกันไว้ก็จะรับซื้อทั้งหมด โดยรูปแบบการชำระ

เงินเป็นแบบเงินสด จะมีการติดต่อการส่งมอบผ่านทางโทรศัพท์ เมื่อรับซื้อหอยมาแล้ว ผู้รวบรวมจะมีการเก็บรักษาเฉพาะหอยนางรมเท่านั้นเพราะหอยนางรมมีอายุในการเก็บรักษาได้นาน โดยจะมีวิธีการเก็บรักษาไว้ในบ่อเพาะเลี้ยง จะมีการให้ออกซิเจนและตรวจวัดความเค็มของน้ำ เพื่อป้องกันไม่ให้หอยนางรมตาย แต่ในส่วนหอยแครงและหอยแมลงภู่จะไม่มีการเก็บรักษา เพราะหอยทั้ง 2 ชนิดนี้จะมีอายุการเก็บรักษาสั้น ถ้าหากรับซื้อมาจากเกษตรกรแล้วจะต้องกระจายสินค้าไปยังลูกค้าทันที ซึ่งการดำเนินการจัดซื้อวัตถุดิบจะไม่รับซื้อเฉพาะเจาะจงเกษตรกรเพียงรายเดียวเพื่อเป็นการกระจายความเสี่ยง อีกทั้งทำให้สามารถได้วัตถุดิบครบตามปริมาณที่กำหนด

2.3 การดำเนินการ (Make)

หอยแครง เมื่อเกษตรกรนำหอยมาส่ง ชั้นแรกจะนำเรือมาเทียบที่ท่าและขนหอยแครงผ่านสายพาน เพื่อผ่านกระบวนการล้างทำความสะอาด หลังจากนั้นจะผ่านเครื่องร่อนเพื่อแยกขนาดของหอยและแยกเศษเปลือกหอยและชิ้นส่วนอื่น ๆ จากนั้นทำการคัดแยกแล้วจะนำหอยแครงที่ได้ใส่ในตะกร้า สำหรับขั้นตอนเตรียมในการขนส่งจะนำหอยแครงบรรจุใส่กระสอบ หลังจากนั้นจะจัดเรียงให้ง่ายแก่การขนส่งไปยังผู้บริโภค โดยการทำงานของพนักงานจะไม่มีการแบ่งงานกันชัดเจนสามารถสลับหน้าที่หรือช่วยเหลือร่วมกันในทุกขั้นตอนได้ ดังนั้นพนักงานจำเป็นต้องทำงานได้ในทุกขั้นตอนตั้งแต่รับผลผลิตขึ้นจากรือจนกระทั่งขนส่งขึ้นรถบรรทุก

หอยนางรม เมื่อเรือเทียบท่าผู้รวบรวมจะตรวจเช็คคุณภาพของผลผลิตหอยนางรมว่าได้มาตรฐานหรือไม่ จากนั้นจะมีพนักงานลำเลียงหอยขึ้นมาและทำการต่อยหอยเพื่อแยกหอยออกจากกัน บรรจุหอยลงในตะกร้าเพื่อนำมาคัดแยกขนาดและบรรจุใส่กระสอบ แต่หากไม่มีคำสั่งซื้อก็จะทำการเก็บสต็อกไว้ โดยผู้รวบรวมบางรายจะเทหอยกองลงไว้ที่หน้าแพของตนเอง ส่วนบางรายก็จะมีบ่อน้ำพักเพื่อรักษาให้หอยแข็งแรง ลดความเสี่ยงเรื่องหอยตายจากการขนส่ง เมื่อมีการกำหนดการเรียบร้อยแล้วก็เตรียมจัดส่งหอยโดยการบรรจุหอยลงในกระสอบ หลังจากนั้นก็ลำเลียงผลผลิตหอยนางรมขึ้นรถส่งต่อให้ลูกค้าต่อไป

หอยแมลงภู่ เมื่อเรือเทียบที่ท่า ผู้รวบรวมจะตรวจเช็คคุณภาพหอยแมลงภู่ ถ้าเสียงหอยขึ้นจากเรือ ใช้เท้าเหยียบเพื่อแยกหอยออกจากกัน หลังจากที่หอยแยกออกจากกันแล้วใช้สายยางฉีดน้ำเพื่อล้างทำความสะอาดรวมถึงการเอาเพรียงที่ติดมากับหอยออกไปด้วย จากนั้นก็นำหอยแมลงภู่บรรจุในตะกร้าทำการคัดแยกขนาด และบรรจุกระสอบเพื่อที่จะส่งขึ้นรถขนส่งเช่นเดียวกับหอยนางรม และหอยแครง ในส่วนของหอยแมลงภู่และหอยแครงจะไม่มีกรเก็บสินค้า (Stock) ไว้ที่แพเนื่องจากมีอายุสั้น เมื่อรับซื้อก็จะระบายสินค้าภายในวันเดียว เพื่อป้องกันความเสียหายจากหอยตายหรือหอยไม่แข็งแรง

2.4 การจัดส่ง (Deliver)

ลักษณะในการจัดส่งหอยของผู้รวบรวมในอำเภอบ้านดอน มีกระบวนการส่งมอบไปตลาดมหาชัย โดยผู้รวบรวมรายใหญ่ที่มีปริมาณการจัดส่งในแต่ละครั้งจำนวนมากจะใช้วิธีการติดต่อรถที่ทำการขนส่งจากจังหวัดราชบุรีมายังภาคใต้ ซึ่งจะเป็นลักษณะของรถบรรทุกขนาดใหญ่ แล้วทำการขนส่งหอยแครงไปยังตลาดมหาชัยโดยใช้รถบรรทุก ซึ่งใช้ระยะเวลาในการขนส่งประมาณ 8 ชั่วโมง ส่วนรายย่อยจะใช้รถรับจ้างซึ่งเป็นรถรับจ้างขนส่งของสด โดยบางรายก็จะไปส่งถึงจุดรับซื้อสินค้า แต่ในบางรายก็จะไปส่งให้กับรถบรรทุกขนาดใหญ่ที่บรรทุกของจากอำเภอเมืองจังหวัดสุราษฎร์ธานีไปส่งต่อที่ตลาดมหาชัย นอกจากนี้มีลูกค้าบางรายมารับสินค้าเองที่แพรวบรวม ซึ่งลักษณะนี้จะช่วยลดความเสี่ยงในการรับผิดชอบสินค้าหากสินค้าที่ได้รับความเสียหายจากการขนส่ง โดยการขนส่งจะใช้การบรรจุสินค้าลงในกระสอบ ซึ่งหอยแครงและหอยแมลงภู่จะมี 2 ขนาดคือ 40 และ 60 กิโลกรัม ส่วนหอยนางรมจะบรรจุกระสอบตามขนาดตัว ซึ่งแบ่งออกได้ 3 ขนาด คือ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ซึ่งกระสอบหนึ่งกระสอบจะแล้วแต่ขนาดว่าจะบรรจุได้กี่ตัวสาเหตุที่เลือกใช้กระสอบก็เพราะว่าง่ายต่อการขนย้ายและการจัดเรียง หากรถที่ขนส่งเกิดความเสียหายระหว่างการขนส่งนั้นจะมีการติดต่อสื่อสารเพื่อแจ้งรถคันอื่น เพื่อทำการขนถ่ายสินค้าไปยังอีกคันหนึ่ง ซึ่งการจัดส่งหอยแต่ละชนิดจะมีการจัดส่งไปยังแหล่งต่าง ๆ แต่ตลาดหอยส่วนใหญ่จะอยู่ที่ตลาดมหาชัย โดยหอยแครงผู้รวบรวมจะส่งไปยัง 2 แหล่ง คือตลาดมหาชัยและผู้ค้าปลีกในภาคใต้ ซึ่งตลาดมหาชัยจะกระจายไปยังผู้ค้าส่งในภาคอีสานและส่งไปยังผู้ค้าส่งในภาคกลาง

เช่นเดียวกันกับหอยนางรมและหอยแมลงภู่

2.5 การส่งคืน (Return)

การส่งคืนวัตถุดิบของผู้รวบรวมไปยังเกษตรกร โดยส่วนใหญ่จะไม่มีภาระคืนกลับเนื่องจากวัตถุดิบที่ได้รับจากเกษตรกรจะมีความสดใหม่เพราะเป็นการเก็บเกี่ยววัตถุดิบตามคำสั่งซื้อของลูกค้าเป็นหลัก ดังนั้นถ้าไม่มีคำสั่งซื้อหรือความต้องการของลูกค้า เกษตรกรจะสามารถรักษาผลผลิตในพื้นที่เพาะเลี้ยงได้ อีกทั้งช่วงเวลาที่การเก็บเกี่ยวแต่ละครั้งจะทำในช่วงเช้าตรู่ เช่น หอยแครง จะมีการเก็บเกี่ยวประมาณในเวลา 2.00 - 6.00 น. และมีเวลาเฉลี่ยในการเก็บหอยแครงจากฟาร์มเป็นเวลา 4 ชั่วโมง ทำให้การรับซื้อวัตถุดิบของผู้รวบรวมมักไม่มีปัญหาด้านการรับคืนสินค้า สำหรับการส่งคืนวัตถุดิบของลูกค้าไปยังผู้รวบรวม พบว่าปัญหาโดยส่วนใหญ่คือหอยแครง ส่วนหอยนางรมจะมีระยะเวลาในการเก็บรักษานานกว่าและเป็นที่ต้องการของตลาดจึงไม่ค่อยมีปัญหา สำหรับหอยแมลงภู่ยังไม่นิยมเพาะเลี้ยงในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมากนัก โดยหอยแครงที่มีการส่งคืนในอดีตจะเป็นลักษณะของลูกค้าขาจรเป็นส่วนใหญ่ทำให้ความน่าเชื่อถือต่ำ เพราะปัญหาส่วนใหญ่ที่ผู้รวบรวมประสบคือ การที่ลูกค้าปลายทางระบุว่าหอยแครงที่ได้รับมีการเน่าเสีย โดยเฉพาะธรรมชาติของหอยแครง ถ้ามีการเสียบางส่วนก็จะส่งผลให้มีกลิ่นรุนแรงกับสินค้าทั้งหมด ดังนั้นหากปลายทางแจ้งว่าหอยไม่ได้คุณภาพทำให้ผู้รวบรวมไม่สามารถทราบได้ว่าเป็นจริงหรือไม่ เพราะไม่สามารถตรวจสอบสินค้า ณ จุดรับสินค้าได้ ถึงแม้จะใช้การถ่ายรูปก็ไม่สามารถบ่งชี้ หรือการที่ให้รถขนส่งติรรถกลับมาเพื่อดูคุณภาพก็จะยังเป็นแรงปฏิกิริยาในการเสื่อมเสียของหอยแครง อีกทั้งต้องเสียค่ารถขนส่งกลับมา ดังนั้นผู้รวบรวมก็จะรับผิดชอบค่าเสียหายเอง โดยบางรายจะมีการแบ่งเปอร์เซ็นต์ความรับผิดชอบเรื่องความเสียหายกับปลายทาง แต่บางรายก็ต้องรับผิดชอบเองทั้งหมด ส่งผลให้ผู้รวบรวมส่วนใหญ่ตัดสินใจทิ้งสินค้าไว้ปลายทาง ดังนั้นผู้รวบรวมจะเลือกขายให้กับลูกค้าขาประจำเป็นหลัก แต่ถ้ากระจายสินค้าภายในจังหวัดสุราษฎร์ธานีและภาคใต้อาจจะเป็นขาประจำหรือขาจรก็ได้เพราะมักจะไม่ค่อยมีปัญหาการคืนสินค้า

การอภิปรายผล

จากการศึกษาความเชื่อมโยงของผู้ประกอบการในโซ่อุปทานและประสิทธิภาพการดำเนินงานของผู้ประกอบการ (ผู้รวบรวม) ในอ่าวบ้านดอน พบประเด็นสำคัญคือ ผู้ประกอบการบางรายเกิดจากการผันตนเองจากเกษตรกร มาเป็นผู้รวบรวมทำให้ประสบปัญหาความเข้าใจระบบตลาด เนื่องจากยังขาดความรู้ทางการตลาดและการวางแผนการผลิต เมื่อประสบปัญหาต่าง ๆ ก็จะไม่ทราบแนวทางในการจัดการกับปัญหา ซึ่งแตกต่างจากผู้ประกอบการโดยตรงที่มีความเชี่ยวชาญจากประสบการณ์ ดังนั้นเกษตรกรรายเล็กที่ผันตัวเองมาเป็นผู้ประกอบการ จะไม่ทราบแนวทางในการหาตลาดใหม่ ๆ ทำให้ไม่สามารถบริหารจัดการได้ ส่งผลให้ต้องหยุดการทำธุรกิจ เช่นเดียวกับ สมพร นันทะชัย (2543) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องโครงสร้างตลาดและวิถีตลาดผลิตภัณฑ์ลำไยอบแห้ง ปีผลิต 2543 เพื่อศึกษาโครงสร้างและวิถีตลาดของผลิตภัณฑ์ลำไยอบแห้ง ซึ่งผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรยังเผชิญปัญหาและอุปสรรคทางด้านการตลาด เพราะขาดความรู้ ความชำนาญ ในทางการตลาด นอกจากนั้นเกษตรกรยังมีปัญหาในการขาดแคลนเงินทุน ดังนั้นภาครัฐควรเข้ามาจัดการให้เกษตรกรมีความรู้เพื่อช่วยให้เกษตรกรสามารถอยู่ได้ในสภาวะการแข่งขันที่สูง แต่สำหรับผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มจิ้งหรีด ชนม์ณัฐชากังวานศุภพันธ์ (2561) ได้วิเคราะห์และประเมินองค์ประกอบการจัดการโซ่อุปทาน พบว่า ผู้ประกอบการฟาร์มขายปลีกและขายส่งจะเป็นปัญหาเรื่องการผลิตเป็นหลัก ประเด็นเรื่องปัญหาขาดแคลนหอยชนิดต่าง ๆ ของอ่าวบ้านดอนที่เกิดจากผลกระทบของปัญหาน้ำท่วมในปี พ.ศ. 2554 และปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลง ป่าชายเลนถูกทำลายส่งผลให้สัตว์น้ำขาดแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ ปัญหาเหล่านี้เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้หอยขาดแคลน ซึ่งผลที่ได้ขัดแย้งกับงานวิจัยของเผด็จศักดิ์ จารยะพันธ์ และคณะ (2550) ได้ศึกษาเรื่องการจัดทำกลยุทธ์และแนวทางการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและพีชน้ำเศรษฐกิจของไทย พบว่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทั้งจำนวนฟาร์มและจำนวนพื้นที่ (ไร่) โดยการเพาะเลี้ยงมักจะอยู่บริเวณพื้นที่ชายฝั่งทั้งฝั่งอันดามันและฝั่งอ่าวไทย จึงทำให้เกิดผลผลิตหอยจากการเพาะเลี้ยงเพิ่มสูงขึ้นทุกปี โดยผลการวิจัยที่ได้จะขัดแย้งกับงานวิจัยนี้ อาจเนื่องมาจากเกิดวิกฤตน้ำท่วมครั้งใหญ่ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี พ.ศ. 2554 และความเสื่อมโทรม

ของทรัพยากรธรรมชาติ จึงทำให้ปริมาณหอยไม่เพียงพอ

สรุปผล

งานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาระบบโซ่อุปทาน และประสิทธิภาพการดำเนินงานของผู้ประกอบการในโซ่อุปทานของกลุ่มหอยสองฝา อ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า

1. โครงสร้างระบบโซ่อุปทานของหอยแครงและหอยแมลงภู่มุ่งประกอบด้วย 6 ส่วนหลัก ได้แก่ ผู้จัดหาพันธุ์ เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยง พ่อค้าคนกลาง พ่อค้าส่ง พ่อค้าปลีก และผู้บริโภค ส่วนหอยนางรมจะมี 5 ส่วนหลัก โดยขาดในส่วนของผู้จัดหาพันธุ์เพราะหอยนางรมเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่ละส่วนจะมีความสัมพันธ์เชื่อมต่อกันตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ โดยเริ่มจากกระบวนการเพาะเลี้ยงหอยและนำผลผลิตที่ได้ส่งต่อไปยังพ่อค้าคนกลางเพื่อกระจายไปยังผู้บริโภคต่อไป แต่เนื่องจากเกิดวิกฤตน้ำท่วมครั้งใหญ่ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีปี พ.ศ. 2554 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อระบบนิเวศส่งผลให้เกิดการขาดแคลนหอยต่าง ๆ ในอ่าวบ้านดอน ทำให้การเชื่อมโยงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยสัตว์น้ำบางชนิดต้องจัดหาลูกพันธุ์จากแหล่งอื่นและบางชนิดก็ไม่มีการซื้อขาย เนื่องจากต้องใช้ระยะเวลาในการปรับตัวของธรรมชาติ ซึ่งทำให้ปัญหาหลักในขณะนั้นจะเป็นเรื่องของผลผลิตไม่เพียงพอกับความต้องการของตลาด ดังนั้นแนวทางในการปรับปรุงระบบโซ่อุปทานของกลุ่มหอยสองฝา จึงควรมีการทดลองเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์ภายในประเทศอย่างจริงจังให้มีปริมาณเพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภคและภาครัฐควรเข้ามาช่วยในการวางแผนการดำเนินงานโดยการสนับสนุนด้านเงินทุนให้กับเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงหอย และช่วยในเรื่องการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้กลับมามีอุดมสมบูรณ์เพื่อเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำต่อไป สำหรับผู้ประกอบการ (ผู้รวบรวม) ประเด็นหลักใหญ่เรื่องการขาดประสิทธิภาพเรื่องการจัดการขนส่งและการตรวจสอบสินค้าเมื่อถึงปลายทาง

2. จากการวิเคราะห์โซ่อุปทานผู้ประกอบการ (ผู้รวบรวม) ของกลุ่มหอยสองฝา พบว่า ลักษณะตลาดการซื้อขายสินค้าจะเป็นรูปแบบของการซื้อขายกับประจำ โดยจะมีการต่อรองราคาในการซื้อขาย ส่งผลให้ไม่มีความแน่นอนของราคา

เพราะยังไม่มีกลุ่มผู้รวบรวมที่ทำหน้าที่เป็นตลาดกลางในการกำหนดราคาซื้อขาย ส่วนระดับการแข่งขันในการซื้อขายสินค้าจะสูงหรือต่ำขึ้นอยู่กับประมาณสินค้าในท้องตลาด ซึ่งปัจจัยที่ผู้ประกอบการให้ความสำคัญที่สุด คือ ความคุ้นเคยและการทำธุรกิจกันมานานจนเกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดยพิจารณาความสดและปริมาณเป็นหลัก และจากการวิเคราะห์ประสิทธิภาพการดำเนินงานของผู้ประกอบการในโซ่อุปทาน โดยใช้ SCOR Model พบว่า ประเด็นปัญหาหลัก คือ 1) การเอาเปรียบจากคู่ค้า ส่งผลต่อความไว้วางใจในการทำธุรกิจนำไปสู่การประเด็นเรื่องการเอาเปรียบจากคู่ค้า โดยคู่ค้าไม่ยอมจ่ายเงินให้กับผู้ประกอบการ ซึ่งให้เหตุผลว่า หายตายหรือได้รับความเสียหายจากการขนส่ง โดยผู้ประกอบการไม่สามารถที่จะตรวจสอบได้เพราะสินค้าอยู่ปลายทาง และการจัดซื้อยังขาดกลยุทธ์ในการดำเนินงาน ผ่านการสร้างความร่วมมือหรือเป็นพันธมิตรทางธุรกิจ ดังนั้นผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่าควรมีการพัฒนาและวิจัยเครื่องมือที่สามารถตรวจสอบคุณภาพของหอยได้อย่างรวดเร็วและเน้นการจัดซื้อแบบมีกลยุทธ์ในการสร้างความร่วมมือกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในโซ่อุปทาน และประเด็นที่ 2) การพัฒนาระบบการขนส่งสินค้าให้มีประสิทธิภาพและมีมาตรฐานที่ชัดเจนยิ่งขึ้นเพราะจากการสำรวจพบว่า สาเหตุส่วนใหญ่ที่ทำให้ผู้ค้าปลายทางอ้างปัญหาหอยไม่ได้คุณภาพ ตาย หรือได้รับความเสียหายนั้นมาจากปัญหาการขนส่งที่ไม่ได้มาตรฐานส่งผลต่อคุณภาพของหอย ดังนั้นอาจจะต้องมาตรการในการประกันสินค้าของรถขนส่งสินค้า เพิ่มราคาสินค้า บวกประกันสินค้าเพื่อให้รถขนส่งเป็นผู้รับผิดชอบ ซึ่งจะส่งผลให้รถขนส่งมีรูปแบบในการขนส่งที่มีคุณภาพ มีระยะเวลาที่แน่นอน และผู้ขนส่งยังเป็นผู้ตรวจสอบคุณภาพได้อีกด้วย

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผู้ที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัยของโครงการวิจัย สัญญาทุนเลขที่ RDG 552006

เอกสารอ้างอิง

- ชนม์ณัฐชา กังวานศุกพันธ์. (2561). การวิเคราะห์และประเมินองค์ประกอบการจัดการโซ่อุปทานของ ผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มจิ้งหรีด: กรณีศึกษาจังหวัดสุรินทร์, *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 10(2), 213-242
- ชมพูนุท ต้วงจันทร์, พิมพลักษณ์ พลจรัส, อัญธิกา ทรัพย์สมบูรณ์, อุษา เรณูมาศ, และศิริศา กันพันธ์. (2555). การศึกษาระบบโซ่อุปทานหอยแครงในอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *การประชุมวิชาการประจำปี ครั้งที่ 50 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์* (หน้า 248-255). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ธนกร ราชพิลา, และสิทธิธา เจนศิริศักดิ์. (2556). ตัวชี้วัดประสิทธิภาพสายโซ่อุปทานการผลิตขั้นต้น: ข้าวโพดหวาน, *วารสารเกษตรพระวรุณ*, 10(1), 89-100.
- นนุช อังยุริกุล, สุทธิจิตต์ เชิงทอง, และสายทิพย์ โสรรัตน์. (2556). *ชุมชนทรัพย์สินตัวน้ำ : คุณค่าแห่งชีวิต และวิถีชุมชนอ่าวบ้านดอน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปิตวงษ์ ตันติโชคก. (2550). *การวางแผนการจัดการอ่าวบ้านดอนและเกาะนอกชายฝั่ง: การวิเคราะห์และวินิจัยระบบชายฝั่ง*. (รายงานผลการวิจัย). นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- เผด็จศักดิ์ จารยะพันธุ์. (2550). *ผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเล: สถานการณ์และข้อเสนอ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศิริรัตน์ ตรงวัฒนาวุฒิ, ปิยวรรณ สิริประเสริฐศิลป์, และชัยวัฒน์ ไบไม้. (2561). การวิเคราะห์ห่วงโซ่อุปทานโรงสีข้าวอินทรีย์ขนาดเล็ก จังหวัดเชียงใหม่ โดยตัวแบบจำลองอ้างอิงการดำเนินงานโซ่อุปทาน, *วารสารร่มพญักษ์*, 36(1), 157-180.
- สมพร นันทะชัย. (2543). *โครงสร้างตลาดและวิถีตลาดผลิตภัณฑ์ลำไยอบแห้งปีการผลิต 2543*. วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต. คณะเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- สุทธิพร บุญมาก, นวิทย์ เอ็มเอก, อภินันท์ เอื้อกังกูร, และसानิตย์ ศรีชูเกียรติ.
(2563). การจัดการโซ่อุปทานของผลิตภัณฑ์อาหารทะเลปลอดภัย:
กรณีศึกษาร้านคนจับปลา ประจวบคีรีขันธ์, *วารสารการจัดการ
มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*, 9(1), 37-51.
- สุทธิวรรณ สัจวาร, และจิรรัตน์ อีระวารพฤษ. (2555). ต้นทุนโซ่อุปทานของ
ปลาสามฝัก : กรณีศึกษา OTOP อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี,
วารสารบริหารธุรกิจเทคโนโลยีมหานคร, 9(1), 84-97.
- สุพจน์ เหล่างาม. (2554). *การวัดสมรรถนะของโซ่อุปทาน (Measuring Supply
Chain Performance)*. ค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2554, จาก
<http://logisticscorner.com>
- Berrah, L., & Clivillé, V. (2007). Towards an aggregation performance
measurement system model in a supply chain context.
Computers in Industry, 58(7), 709-719.
- The Supply-Chain Council. (2008). *SCOR overview version 9.0 quick
reference guide. SCOR Model*. Retrieved March 20, 2012, from
[http://www.supply-chain.org/galleries/public-gallery/SCOR 9.0
Overview Booklet.pdf](http://www.supply-chain.org/galleries/public-gallery/SCOR 9.0
Overview Booklet.pdf)